

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Problematika realizace primární prevence na středních školách

Vypracovala: Mgr. Lenka Zevlová
Vedoucí práce: Mgr.: Miroslav Procházka, Ph.D.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „Problematika realizace primární prevence na středních školách“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Thesis.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 20.04.2015

.....

Mgr. Lenka Zevlová

Tímto bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce, panu Mgr. Miroslavu Procházkovi Ph.D., za odborné vedení a cenné připomínky při zpracování bakalářské práce.

Abstrakt

Bakalářská práce na téma Problematika realizace primární prevence na středních školách se zabývá primární prevencí a problematikou rizikového chování žáků. Práce obsahuje teoretickou a praktickou část. V teoretické části bylo zpracováno rizikové chování žáků se zaměřením na primární prevenci a její efektivnost, organizační zajištění primární prevence rizikového chování v České republice. V praktické části byla zkoumána realizace primární prevence v programech středních škol. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na primární prevenci rizikového chování žáků na středních školách. Cílem bylo prozkoumat realizaci preventivní prevence rizikového chování a zkoumat efektivitu preventivních programů na vybraných středních školách Jihočeského kraje. Byl zvolen kvalitativní přístup, metoda získávání dat pomocí rozhovoru se školními metodiky prevence na středních školách. Lze konstatovat, že problematika primární prevence rizikového chování je rozsáhlou a citlivou oblastí, ve které škola zaujímá důležité postavení. Usilovat o to, aby součástí vzdělávacího procesu byly aktivity zdravého životního stylu je náplní primární prevence.

Klíčová slova: primární prevence, rizikové chování, preventivní program

Abstract

This bachelor's thesis on the subject of "The Issue of Realisation of Primary Prevention at Secondary Schools" discusses primary prevention and the issue of high-risk behaviour by students. This work contains a theoretical and practical section. The theoretical section describes high-risk behaviour by students, focusing on primary prevention and its effectiveness and organisational assurance of primary prevention of high-risk behaviour in the Czech Republic. The practical section examines realisation of primary prevention in secondary school programmes. Research focused on primary prevention of high-risk behaviour by students at secondary schools. The goal was to investigate realisation of precautionary prevention of high-risk behaviour and examine the effectiveness of preventive programmes at selected secondary schools in the South Bohemian Region. We chose a qualitative approach, the method of obtaining data by means of interviews with school prevention methodologists at secondary schools. We can state that the issue of primary prevention of high-risk behaviour is an extensive and sensitive subject, in which the school plays an important role. The purpose of primary prevention is to endeavour to make healthy life style activities a part of the education process.

Keywords: primary prevention, high-risk behaviour, preventive programme

Motto:

„Klíčem ke zdraví dospívajících je jejich chování.“

WHO

„Na své životní cestě si neustále uvědomujeme souvislost mezi riziky, která postupujeme, a mírou moudrosti, jíž jsme dosáhli, abychom tato rizika zvládali.“

George H. Orvin

Obsah

0 ÚVOD.....	9
1 Současný stav řešení prevence.....	10
1.1 Primární prevence	10
1.1.1 Nespecifická primární prevence	10
1.1.2 Specifická primární prevence	11
1.1.2.1 Všeobecná primární prevence.....	11
1.1.2.2 Selektivní primární prevence	12
1.1.2.3 Indikovaná primární prevence	12
1.1.2.4 Efektivní primární prevence	12
1.1.2.5 Neúčinná primární prevence.....	13
1.1.3 Rizikové a protektivní faktory v primární prevenci.....	13
1.2 Rizikové chování	14
1.2.1 Typy rizikového chování	15
1.2.2 Teorie vzniku rizikového chování	20
1.3 Strategie primární prevence rizikového chování	21
1.3.1 Základní východiska strategie	21
1.3.2 Základní principy strategie	22
1.3.3 Základní cíle strategie	23
1.3.4 Systém primární prevence rizikového chování v České republice	24
1.3.4.1 Horizontální úroveň koordinace v České republice.....	24
1.3.4.2 Ministerstvo zdravotnictví	25
1.3.4.3 Ministerstvo vnitra - Republikový výbor pro prevenci kriminality....	25
1.3.4.4 Úřad vlády České republiky - Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky	25
1.3.4.5 Vertikální úroveň koordinace v České republice.....	25
1.3.4.6 Školní metodik prevence	26
1.3.5 Krajský plán primární prevence rizikového chování v Jihočeském kraji na období 2012-2015	27
1.3.5.1 Aktivita rodin v primární prevenci	28

1.3.5.2	Priority krajského plánu 2012-2015	28
1.3.5.3	Koordinace primární prevence v Jihočeském kraji.....	29
1.3.6	Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních	30
2	Praktická část	32
2.1	Oblast výzkumného šetření.....	32
2.2	Cíle výzkumného šetření	32
2.3	Otázky výzkumného šetření.....	33
3	Metodika	34
3.1	Plán výzkumného šetření	34
3.2	Metoda a technika sběru dat	34
3.3	Charakteristika základního a výběrového souboru	34
4	Výsledky	36
4.1	Interpretace získaných informací.....	36
4.1.1	Školní metodik prevence 1	36
4.1.2	Školní metodik prevence 2	38
4.1.3	Školní metodik prevence 3	40
4.1.4	Školní metodik prevence 4	41
4.1.5	Školní metodik prevence 5	43
4.1.6	Školní metodik prevence 6	45
4.1.7	Shrnutí získaných informací školních metodiků prevence	46
5	Diskuze	50
6	Závěr	53
7	Seznam použitých zdrojů.....	55
8	Seznam použitých zkratk	59
9	Přílohy.....	60

0 ÚVOD

V období dospívání, adolescence, je typické získávání nezávislosti a to především na rodičích. Jde o naprosto běžný jev. Adolescenti bojují proti autoritám a posunují stávající hranice. Jejich přirozené chování směřuje k dospělosti a nezávislosti. Dospívající jsou zvědaví, testují hranice, mantinely. Zkoušejí, co je pro společnost přijatelné a co není společností možné akceptovat. Problematika chování adolescentů vyvolala potřebu prevence.

Prevenci můžeme chápat jako komplex intervencí, jejichž cílem je zamezit či snížit výskyt a šíření rizikového chování. Primární prevence rizikového chování je důležitou součástí prevence.

Cílem bakalářské práce je zkoumat problematiku primární prevence a zejména realizaci a evaluaci primární prevence rizikového chování žáků středních škol.

Rizikové chování adolescentů představuje značné nebezpečí pro zdárný vývoj jedinců a proto je tato práce zaměřena na důležitost primární prevence a systém strategie primární prevence v České republice, zkoumá znalost rizikových a protektivních faktorů v primární prevenci.

V empirické části práce text se zabývá realizací primární prevence v programech středních škol, zkoumá efektivitu primární prevence v podmínkách středních škol a systém plánování a řízení prevence.

Primární prevence je velmi aktuální vzhledem k zajištění jejích cílů. Adolescenti jsou cílovou skupinou, která získává znalosti, dovednosti a informace, které podporují zdravý životní styl žáků středních škol.

1 Současný stav řešení prevence

1.1 Primární prevence

Prevence je soubor aktivit, které jsou realizované s cílem zamezit či snížit výskyt a šíření rizikového chování (Miovský et al. 2010).

Prevenci představují tři úrovně: primární, sekundární, terciální.

- Primární prevence představuje předcházení vzniku rizikového chování u osob, u kterých se ještě rizikové chování nevyskytlo.
- Sekundární prevence pojednává o předcházení vzniku, rozvoji a přetrvávání rizikového chování u osob, které jsou rizikovým chováním ohroženi.
- Terciální prevence si klade za cíl předcházet zdravotním a sociálním potížím v důsledku rizikového chování.

Dle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT) MŠMT (2010) je primární prevence výchova ke zdravému životnímu stylu a k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti.

Primární prevenci rozlišujeme nespecifickou, specifickou, efektivní a neúčinnou.

1.1.1 Nespecifická primární prevence

Nespecifická primární prevence je taková, která nemá přímou souvislost s rizikovým chováním. Zahrnuje aktivity, které napomáhají snižovat riziko vzniku a rozvoje rizikového chování. Působí obecně, nespecificky prostřednictvím aktivit volného času (Miovský et al. 2010).

Nespecifická prevence se zaměřuje na protektivní faktory, které obecně souvisí s podporou zdraví ve smyslu tělesném, duševním i sociálním a zdravého a sociálně přijatelného životního stylu (Kalina et al. 2003).

1.1.2 Specifická primární prevence

Specifická primární prevence představuje aktivity a programy, které úzce souvisejí a jsou zaměřeny na rizikové chování. Jsou to takové programy, které vznikly na základě projevů rizikového chování (MŠMT 2009).

Specifickou prevenci členíme do tří úrovní. Tyto úrovně jsou definovány v závislosti na tom, jaká je intenzita programu, jaké prostředky a nástroje program využívá, na jaké úrovni zapojení je cílová skupina. Obecně platí, že čím větší je hloubka a intenzita programu, tím více využívá různých speciálně pedagogických, psychologických a psychoterapeutických technik a postupů (Černý 2010, Gallà et al. 2005).

1.1.2.1 Všeobecná primární prevence

Všeobecná primární prevence je zaměřena na běžnou populaci dětí a mládeže bez rozdělení na rizikové skupiny. Zohledňuje se pouze věkové složení, případně specifika daná např. sociálními nebo jinými faktory. Programy jsou určeny pro větší počet osob (třída či menší sociální skupina). Jedná se o tématické programy se zpracovanou metodikou (Černý 2010).

1.1.2.2 Selektivní primární prevence

Selektivní primární prevence se zaměřuje na skupiny osob, u kterých jsou ve zvýšené míře přítomny rizikové faktory pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování. Rizikové skupiny lze identifikovat na základě biologických, psychologických, sociálních nebo environmentálních rizikových faktorů souvisejících s rizikovým chováním a dále podle věku, pohlaví, rodinné historie, místa bydliště nebo úrovně sociálního znevýhodnění (Gallà et al. 2005).

1.1.2.3 Indikovaná primární prevence

Indikovaná primární prevence je cílena na jedince, kteří jsou vystaveni působení výrazně rizikových faktorů, u kterých se již vyskytly projevy rizikového chování. Snahou je podchytit problém co nejdříve, správně posoudit a vyhodnotit potřebnost specifických intervencí a neprodleně tyto intervence zahájit. Jedná se již o práci s dětmi a mládeží, u kterých je zvýšené riziko výskytu či již počínající projevy rizikového chování (Černý 2010).

1.1.2.4 Efektivní primární prevence

Efektivní primární prevence představují kontinuální a komplexní programy, vytváření dobrého klimatu ve třídě a skupině, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností a kompetencí, konstruktivní zvládání konfliktů a zátěžových situací (MŠMT 2011).

1.1.2.5 Neúčinná primární prevence

Neúčinná primární prevence se zakládá na:

- Zastrahování, citové apely, pouhé předávání informací, nezapojení žáků/studentů do aktivit a nerespektování jejich názorů.
- Kulturní či sportovní aktivity bez diskuse a zpětné vazby (MŠMT 2011).

1.1.3 Rizikové a protektivní faktory v primární prevenci

Tvorba efektivních programů primární prevence předpokládá znalost rizikových a protektivních faktorů.

Faktory rizikové v primární prevenci jsou výzkumem označovány činitele nebo podmínky spojované s rostoucí pravděpodobností výskytu rizikového chování u jedince. Přítomnost rizikového faktoru nemusí vždy nutně znamenat rozvoj rizikového chování (Jessor et al. 2005).

Faktory protektivní primární prevence jsou označovány ty, které dopad a účinky rizikových faktorů zmírňují a kompenzují. Jsou chápány jako samostatné jevy, které mohou na rozvoj rizikového chování působit buď přímo anebo ovlivňovat působení rizikových faktorů. Přítomnost protektivního faktoru nemusí v každém případě jedince od rizikového chování či jeho následků ochránit (Jessor et al. 2005).

- a) **Individuální faktory** (např. pohlaví, temperament, vyhledávání vzrušení, pozitivní očekávání ohledně alkoholu, dědičnost a duševní problémy, nepříznivý genetický profil, poruchy emocionality, impulsivita, úzkostnost, deprese, deficit v sociálních dovednostech, hostilita a agrese, násilí, nízké sebevědomí a sebehodnocení, negativní životní události a traumatické zážitky, selhání ve škole, problémy se zákonem).
- b) **Rodinné faktory** (např. rodičovská psychopatologie, dysfunkce v rodině, užívání drog rodiči, pevnost vazby nebo pouta mezi rodičem a dospívajícím,

nedostatek rodičovského dohledu, slabá rodičovská podpora, nedostatečný zájem a kontrola rodičů, nedůsledná výchova, chudoba a nezaměstnanost v rodině, hrubost a konflikty v rodině, souhlasný postoj k užívání drog).

- c) **Vrstevnícké vztahy** (např. šikana, dysfunkční vztahy s vrstevníky, užívání drog kamarády, vrstevnícký tlak, členství ve skupině s rizikovým chováním či pozitivními postoji k němu, odmítnutí a vyřazení z vrstevnícké skupiny).
- d) **Školní faktory** (např. nekvalitní školní programy, nezdravé školní klima, nízké očekávání pedagogů, zaměření na výkon).
- e) **Komunita, společenství, sousedské vztahy** (např. nízká kvalita organizací pro mládež, vysoká dostupnost drog, ztráta ekonomických a vzdělávacích příležitostí, vysoká kriminalita, narušené sousedské vztahy, nedostatečná nabídka volnočasových aktivit) (EMCDDA 2009, Miovský et al. 2012, NIDA 2003, Offord & Bennett 2002).

1.2 Rizikové chování

Rizikové chování je komplexní pojem a pod tímto pojmem chápeme takové chování, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí (Sobotková et al. 2014).

Pojem rizikové chování chápeme jako nadřazený k pojmům: problémové, asociální, delikventní, antisociální, disociální chování. Ty jsou často předmětem konceptů a teorií, které se snaží vysvětlit jejich podstatu biologickými, psychologickými či sociálními příčinami anebo jejich kombinacemi. Fenomén rizikového chování je rozsáhlým tématem a vyžaduje mezioborový pohled (Sobotková et al. 2014).

Adolescence je vývojové období, které úspěšně překoná většina jedinců, aniž by je potkaly závažné psychické, sociální či zdravotní problémy. Nicméně v adolescenci dochází k prudkému nárůstu rizikových faktorů, které ohrožují jak fyzické zdraví, tak zdraví psychické (Sobotková et al. 2014).

1.2.1 Typy rizikového chování

Mezi rizikové chování dle Miovského et al. (2010) řadíme:

- Agrese
- Antisemitismus
- Automutilační chování, sebepoškozování
- Drobné krádeže
- Extremismus
- Gambling
- Homofobie
- Intolerance
- Kyberšikana
- Negativní působení sekt
- Netolismus
- Poruchy příjmu potravy
- Rasismus
- Rizikové chování v dopravě
- Rizikové sexuální chování
- Rizikové sporty
- Šikana
- Užívání návykových látek
- Vandalismus
- Xenofobie
- Záškoláctví
- Závislostní chování

Agrese je v psychologicko-sociologickém pojetí chování, které vědomě a se záměrem ubližuje, násilně omezuje svobodu a poškozuje jiné osoby nebo věci.

Rozlišujeme více typů agrese:

- Myšlenková, verbální, fyzická
- Afektivní, instrumentální
- Zaměřená proti osobám, věcem, na jiný objekt, než podnětový
- Přesunutá, zadržovaná

Sklon k útočnému jednání, které se transformuje do různých podob, se nazývá agresivita.

Antisemitské jednání je takové, které poškozují objekt židovského charakteru. Objektu přisuzuje určité negativní vlastnosti či symbolický význam na základě subjektivní percepce židovství.

Automutilační chování, sebepoškozování lze považovat takové chování bez vědomého a cíleného záměru zemřít, jehož důsledkem je poškození tělesné integrity (Kriegelová 2008). U poruchy chování s automutilačním jednáním jde o opakované jednání, které se vyskytuje jako součást na skutečnou či pomyslnou zátěž (Blažek et al. 2001).

Drobné krádeže jsou chápány jako přestupek, jestliže nevznikne škoda vyšší 5.000 Kč. Trestný čin je odcizení věci nad 5.000 Kč. V případě recidivy tato hranice výše škody není rozhodná.

Extremistické chování je označováno takové, které je vědomě konáno ve prospěch politických, náboženských a etnických hnutí a ideologií, která směřují proti základům demokratického ústavního státu. Rozlišujeme pravicový extremismus a levicový extremismus.

Gamblerství je považováno za patologickou psychickou závislost na lákové představě rychlého zisku peněz nebo jiné hmotné výhry. Pravidla her jsou přitom nastavena z dlouhodobého hlediska pro hráče nevýhodně. Závislé osoby dokážou prohrát ohromné částky, což má často za následek zásadní narušení mezilidských vztahů a existenční potíže nejen samotných hráčů, ale často i jejich blízkých.

Homofobie zahrnuje postoje a chování vyjadřující nepřátelství vůči lidem s menšinovou sexuální orientací či pohlavní identitou, kteří vybočují z běžných genderových norem. Jde o negativně namířené vůči homosexuálním lidem. Pro podobné

jevy ve vztahu k lidem bisexuálním se používá termín bifobie, v případě nenávisti vůči lidem transsexuálním se mluví o transfobii.

Intolerance je nesnášenlivost, nedostatek úcty k jiným způsobům chování a jednání, nedostatek respektu k jinému přesvědčení či víře než je naše. Projevuje se zákazem odlišných způsobů chování či názorů než jsou naše vlastní.

Kyberšikana je druh šikany, který využívá elektronické prostředky, jako jsou mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy. Její nejobvyklejší projevy představuje zasílání obtěžujících, urážejících či útočných e-mailů a SMS, vytváření stránek a blogů dehonestujících ostatní, popřípadě může kyberšikana sloužit k posilování klasických forem šikany, nejčastěji prostřednictvím nahrání scény na mobilní telefon a jejího následného rozeslání známým dotyčného, popřípadě prostřednictvím vystavení na internetu (Eckertová a Dočekal 2013).

Náboženská sekta představuje:

1. Náboženská společnost vzniklá ve snaze reformovat nauku a nebo praktiky větší a starší náboženské společnosti.
2. Náboženská společnost většinou mimo křesťanství nebo odmítající pojetí křesťanství jimi preferované.
3. Náboženská společnost, v níž převládají tendence jako autoritářství, uzavřenost, fanatismus, nesnášenlivost, selekce informací.
4. Náboženská společnost, která svým stoupencům škodí, do této skupiny patří náboženské společnosti s násilnými, popř. vražednými či sebevražednými tendencemi (Miovský et al. 2010).

Netolismus je chorobná závislost na virtuálních drogách, mezi které řadíme:

1. Televize
2. Video
3. Počítačové hry
4. Mobilní telefon
5. Internet (chatování, kontrola e-mailových zpráv, facebook)

Poruchy příjmu potravy se často rozvíjejí pomalu a nenápadně, ztracené v nevhodných jídelních návycích vrstevníků a rodiny.

Mentální anorexie a mentální bulimie jsou patologické poruchy příjmu potravy, mají aspekty somatické, psychologické a sociální, postihují daného jedince i jeho rodinu (Vykopalová 2001).

Poruchy příjmu potravy patří mezi nejčastější problémy dospívajících dívek a mladých žen. Zejména u dospívajících dívek mohou způsobovat sociální izolaci, neboť až 85 % času věnují jídelním problémům (Vykopalová 2001).

K rozvoji poruch příjmu potravy dochází v případě, že více či méně disponovaný jedinec je vystaven vlivu faktorů. Percepce osoby i ovlivňuje proces začleňování jedince do sociokulturního prostředí (Vykopalová 2001).

Rasismus vnímáme jako chování, které na základě přisouzení psychických a mentálních schopností a dovedností skupinám definovaných podle biologického rasového či národnostního původu příslušníky těchto skupin hodnotí a je poškozují.

Rizikové chování v dopravě můžeme charakterizovat jako takové jednání, které vede v rámci dopravního kontextu k dopravním kolizím a následně k úrazům nebo úmrtím, neznalost dopravních předpisů, vliv návykových látek, vliv osobnosti dospívajícího, přecenění vlastních schopností (Sobotková et al. 2014).

Rozlišujeme dle:

1. Cílové skupiny
2. Věku cílové skupiny
3. Typu rizikového chování

Sexuální chování je zjevnou realizací sexuality. V užším smyslu představuje erotické projevy, genitální a orgasmické aktivity. Spolu s objevováním sexuality se mladiství vystavují řadě rizik. (Weis et al. 1999)

Rizikové sexuální chování je spojováno v souvislosti s šířením pohlavně přenosných nemocí, sexuálním násilím a zneužíváním, předčasným nástupem sexuálního života, nechtěným těhotenstvím a prostitucí, která je z nejstarších sociálních jevů porušující normy sexuálního chování (Urban a Dubský 2008).

Rizikové sporty jsou spojené s vyšším rizikem úrazu a doprovázené zvýšením hladiny endorfinu, dopaminu a serotoninu, jde o tzv. adrenalinové sporty, které se vyznačují vysokou úrazovostí popř. úmrtností.

Šikana označuje fyzické i psychické omezování či týrání slabšího jedince v kolektivu. Dochází k ní ve všech skupinách věkových i sociálních. Setkat se s ní můžeme v jakémkoliv typu škol a školských zařízeních, ale i v rodině.

Varianty šikany jsou velmi různé, stejně jako metody, kterými je prováděna. Zpravidla má agresor nad obětí fyzickou či početní převahu. Následky šikany si do dalšího života odnášejí všichni zúčastnění, největší dopad má, ale pochopitelně na oběť.

Užívání návykových látek lze považovat za rizikové chování, na kterém se podílí mnoho faktorů. Definice rizikových faktorů nachází vhodnost a účinnost intervence.

Rozlišujeme:

- Experimentální užití drog
- Rekreační – příležitostné užívání drog
- Problémové užívání drog
- Závislé užívání drog

Rizikové chování v adolescentním věku je nejvíce zastoupeno právě konzumací alkoholu, kouřením cigaret a zkušenostmi s drogami (Sekot 2010, Sobotková 2014). Alkohol je v Evropě nejrozšířenější návykovou látkou. Alkohol je legální drogou, přičemž její dostupnost je v různých zemích upravena odlišně. Dostupnost alkoholu je rizikem pro alkoholovou závislost (Vykopalová 2001). Závislost na tabáku vzniká pomocí závislosti na návykové látce, nikotinu. Vliv kouření, konzumace alkoholu a tabáku, užívání drog a nedostatku fyzické aktivity na zdraví adolescentů zkoumali Gecková et al. (2000). Zjistili, že výskyt rizikového chování souvisí s mírou subjektivní pohody, vitality, duševního zdraví a s počtem prožívaných zdravotních těžkostí a nesouvisí s výskytem vážného onemocnění (Fischer a Škoda 2009, Sobotková et al. 2014).

Vandalismus ve školním prostředí se projevuje ničením školního majetku nebo jeho poškozováním a ničením majetku ostatních žáků. Jde o úplné zničení (ulomené části nábytku, prokopnuté dveře, utržené vodovodní kohoutky, utrhané hadice od hasicích přístrojů, zničené školní pomůcky, učebnice, části oblečení) nebo poškození (čmáranice

a nápisy na zdech nebo školním nábytku, popsané a polité učebnice, oloupané nejrůznější rohy, nalepený toaletní papír na stropě) jak uvádí (Sobotková et al. 2014).

Xenofobní chování na základě subjektivně stanovených prvků cizosti vyvolává obavy ze subjektů, které jsou jako cizí pojímány.

Záškoláctvím je považována neomluvená absence žáka základní či střední školy ve škole. Jedná se o přestupek, kterým žák úmyslně zanedbává školní docházku. Záškoláctví je spojeno s různými důvody, nejčastěji jako důsledek touhy po dobrodružství, experimentu, souvisí s poruchami chování a učení, jako obrana před problémy ve škole (Sobotková et al. 2014).

Závislost je popisována jako stav, při kterém absence látky nebo jiného podnětu vyvolává v organismu fyzické nebo duševní obtíže. Vzniká po opakovaném nebo chronickém užívání látky, ale i při určité činnosti, která přináší nadměrné uspokojení.

1.2.2 Teorie vzniku rizikového chování

Obecně lze teorii rizikového chování rozdělit do tří skupin.

- **Teorie biologicko-psychologické** shledávají souvislosti mezi tělesnou stavbou, genetikou, enzymy, hormony a chováním i charakterem.
- **Teorie sociálně-psychologické** jsou orientované na sociální učení, temperamentové a osobnostní rysy a kognitivní styly.
- **Teorie sociologické** soustředí se na kulturní kontext vzniku rizikového chování (Sobotková et al. 2014).

Nejčastěji je resilience pojímána jako schopnost jedince zvládnout nepříznivé okolnosti a stres (Šolcová 2009). Většina autorů zabývajících se v současné době resiliencí ji pojímá jako proces interakce mezi jedincem a prostředím, který vede k pozitivní adaptaci na nepříznivé okolnosti, jako dynamický proces, kdy jedinec reaguje pozitivní

adaptací, přestože zažívá významné nepřízně či traumata. Resilience není pouze osobnostní rys či vlastnost jedince, je to spíše pozitivní adaptace na nepříznivé okolnosti (Kubátová 1998, Sobotková et al. 2014).

1.3 Strategie primární prevence rizikového chování

MŠMT má stěžejní roli při uplatňování školní primární prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v České republice.

Ministerstvo v oblasti prevence rizikového chování plní několik stěžejních úkolů. Jednak je to stanovování základních strategií v daných oblastech, stanovení priorit na budoucí období, podpora vytváření vazeb a struktury subjektů realizujících či spolupodílejících se na vytyčených prioritách a v neposlední řadě podpora vytváření materiálních, personálních a finančních podmínek nezbytných pro vlastní realizaci prevence ve školství, včetně nezbytné metodické podpory subjektů působících v primární prevenci.

Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018 vychází ze závěrů pravidelných jednání s krajskými školskými koordinátory prevence a metodiky prevence, z dlouhodobých cílů stanovených Strategiemi mezipříslušných orgánů (MŠMT 2013)

1.3.1 Základní východiska strategie

MŠMT je resortem, který koordinuje v rámci ČR aktivity v oblasti primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže. Koordinaci zabezpečuje ve spolupráci s krajskou institucionální úrovní - krajskými školskými koordinátory prevence, na úrovni bývalých okresů prostřednictvím pedagogicko-psychologických poraden - metodiků prevence

a zároveň v úzké vazbě na činnost samotných primárních uživatelů a realizátorů programů primární prevence rizikového chování škol a školských zařízení - školních metodiků prevence. Díky takto nastavenému vertikálnímu systému vedení má MŠMT vytvořen stabilní systém koordinace a řízení od úrovně státní, přes samosprávné, až po úroveň místní (MŠMT 2013).

MŠMT vychází z dokumentů národní povahy, a to zejména platné legislativy a národních strategií – Národní strategie protidrogové politiky na příslušná období a Strategie prevence kriminality taktéž na příslušná období.

Dále rozvíjí spolupráci v oblasti primární prevence na horizontální úrovni, má zřízen poradní orgán, jímž je Výbor pro koordinaci primární prevence; na vertikální úrovni má zřízen Výbor krajských školských koordinátorů prevence, dále spolupracuje s nadresortními orgány zejména s Úřadem vlády - Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky a Republikovým výborem pro prevenci kriminality Ministerstva vnitra (MŠMT 2013).

1.3.2 Základní principy strategie

Strategie prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018 vychází z principů:

- **Partnerství a společný postup**
Strategie podporuje partnerství a širokou spolupráci na všech úrovních při respektování kompetencí.
- **Komplexní řešení problematiky primární prevence rizikového chování**
Preventivní programy je nutné koncipovat komplexně v koordinované spolupráci různých institucí.
- **Kontinuita působení a systematičnost plánování**
Preventivní působení musí být systematické a dlouhodobé.
- **Uplatňování ověřených dat a hodnocení efektivity**

Aktivity realizované v rámci primární prevence jsou založené na analýze současné situace, identifikovaných problémech, potřebách a prioritách.

- **Racionální financování a garance kvality služeb**

Účinná opatření primární prevence není možno uskutečnit bez adekvátního zabezpečení finančních zdrojů k jejich realizaci.

- **Cílenost a adekvátnost informací i forem působení**

- **Včasný začátek preventivních aktivit, ideálně již v předškolním věku**

Čím dříve prevence začíná, tím je ve výsledku efektivnější. Formy působení musí být přizpůsobeny věku a možnostem dětí.

- **Pozitivní orientace primární prevence**

Nabídka pozitivních alternativ než používání negativních příkladů v preventivních aktivitách.

- **Orientace na kvalitu postojů a změnu chování**

Každé primárně preventivní působení si klade za cíl mít pozitivní vliv na změnu postojů a chování daného jedince (MŠMT 2013).

1.3.3 Základní cíle strategie

Strategie primární prevence rizikového chování je zaměřena zejména na níže uvedené skupiny populace.

Obecná populace dětí a mládeže

- Předškolní věk (3-6 let)
- Mladší školní věk (6-12 let)
- Starší školní věk (12-15 let)
- Mládež (15-18 let)
- Mladí dospělí (18-26 let)

Specifické skupiny dětí a mládeže

Jedná se o skupiny dětí a mládeže se zvýšeným rizikem problémů s chováním.

Jednotlivci vykazující rysy rizikového chování

Jedná se o jednotlivce, kteří svým chováním vykazují určité rysy rizikového chování.

Rodiče

Zejména rodina s rizikovými faktory.

Veřejnost

Laická i odborná veřejnost má nepochybně vliv na vývoj jedince a je proto nezbytné aktivní zapojení.

Pracovníci v primární prevenci rizikového chování

Předpokladem úspěšnosti primárně preventivních programů jsou vzdělání a kvalifikovaní pracovníci v primární prevenci rizikového chování (MŠMT 2013).

1.3.4 Systém primární prevence rizikového chování v České republice

Koordinace aktivit zaměřených na prevenci rizikového chování je tvořena širokým spektrem na sebe navazujících a vzájemně se doplňujících vzdělávacích, kontrolních a evaluačních opatření, uskutečňovaných na mezinárodní, národní, krajské a místní úrovni (MŠMT 2013).

1.3.4.1 Horizontální úroveň koordinace v České republice

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

V návaznosti na schválené vládní dokumenty z oblasti primární prevence rizikového chování u žáků zpracovává příslušný koncepční materiál resortu na dané období – strategii a akční plán, metodicky podporuje a koordinuje aktivity v oblasti primární prevence. Vytváří podmínky pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni v oblasti metodické a legislativní.

1.3.4.2 Ministerstvo zdravotnictví

V rámci koordinace primární prevence se působnosti ministerstva zdravotnictví týkají např. opatření primární prevence zdravotních škod působených užíváním tabákových výrobků, alkoholu a jiných návykových látek.

1.3.4.3 Ministerstvo vnitra - Republikový výbor pro prevenci kriminality

Prostřednictvím Republikového výboru pro prevenci kriminality zajišťuje a koordinuje opatření v rámci prevence kriminality Ministerstva vnitra.

1.3.4.4 Úřad vlády České republiky - Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky

Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky (dále jen RVKPP) je součástí struktury Úřadu vlády ČR. RVKPP zřizuje výbory, odborné pracovní skupiny k podpoře mezíresortní koordinace protidrogové politiky. Nástrojem pro zajištění protidrogové politiky jsou Národní a krajské protidrogové Strategie a Akční plány (MŠMT 2013).

1.3.4.5 Vertikální úroveň koordinace v České republice

Krajský školský koordinátor prevence

Krajský školský koordinátor prevence spolupracuje především s krajským protidrogovým koordinátorem, manažerem prevence kriminality v kraji

a koordinátorem pro romské záležitosti, případně s dalšími koordinátory. Na úrovni obcí metodicky podporuje ředitele škol a školských zařízení, školní metodiky prevence ve všech typech škol a metodiky prevence v pedagogicko-psychologické poradně (dále jen PPP). Spolupracuje s preventivním týmem MŠMT.

Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně

- Zajišťuje za PPP specifickou prevenci rizikového chování a realizaci preventivních opatření v oblasti územní působnosti vymezené krajským úřadem.
- Zajišťuje koordinaci a metodickou podporu školních metodiků prevence, organizuje pro ně pravidelné pracovní porady (semináře) a poskytuje jim individuální odborné konzultace.
- Udržuje pravidelný kontakt se všemi institucemi, organizacemi a subjekty, které se v kraji v prevenci angažují.

1.3.4.6 Školní metodik prevence

Školní metodik prevence je pracovník školy nebo školského zařízení.

- Koordinuje tvorbu a kontroluje realizaci preventivního programu školy. Koordinuje a participuje na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších forem rizikového chování.
- Metodicky vede pedagogické pracovníky školy v oblasti prevence rizikového chování
- Koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence rizikového chování (MŠMT 2013).

Rok 2004 se stal přelomovým přijetím nového školského zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů i v oblasti prevence. Od tohoto roku lze hovořit o tom, že školy mají zákonnou povinnost prevenci realizovat (MŠMT 2013).

1.3.5 Krajský plán primární prevence rizikového chování v Jihočeském kraji na období 2012-2015

Primární prevence rizikového chování je důležitou součástí činnosti škol. Realizuje se v každé škole na základě vypracovaného Preventivního programu v součinnosti se Školním vzdělávacím programem v osnovách a učebních plánech Školního vzdělávacího programu a dalších dokumentů škol (KÚJČK 2012).

Jihočeský kraj klade důraz především na specifickou primární prevenci, to znamená na aktivity a služby zaměřené na populaci, u které lze v případě jejich absence očekávat rizikový vývoj (KÚJČK 2012).

Základním principem prevence rizikového chování u dětí a mládeže jsou výchova ke zdravému životnímu stylu, podpora osvojování si pozitivního sociálního chování a rozvoje sociálních kompetencí vedoucí k harmonickému rozvoji osobnosti. Podstatou primární prevence je kontinuita, systematičnost a komplexnost preventivního působení (KÚJČK 2012).

Minimálně preventivní program je dokument školy zaměřený na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Cílem MPP je zvýšit odolnost dětí a mládeže vůči rizikovému chování a tím dosáhnout zlepšení vztahů v třídním kolektivu a celkově příznivého sociálního klimatu ve škole mezi žáky různých věkových kategorií. Měl by zejména pomáhat těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (KÚJČK 2012).

1.3.5.1 Aktivita rodin v primární prevenci

Z předešlých zkušeností lze i nadále konstatovat, že do preventivních programů na školách a ve školních zařízeních v Jihočeském kraji se zatím stále nedaří zapojovat rodiče a zákonné zástupce. Rodiče zpravidla nemají o preventivní aktivity zájem anebo neví, čím by jim mohla být přínosná témata z oblasti prevence rizikového chování. Obecně se větší zájem rodičů o dění na škole a tuto problematiku prevence rizikového chování objevuje na prvním stupni základních škol, kde spolupráce s rodiči funguje aktivněji (KÚJČK 2012).

Daleko více se daří školám a školským zařízením zapojit rodiče do neformálních akcí typu: sportovní aktivity, dny otevřených dveří, vánoční/velikonoční besídky, společné výlety a poznávací zájezdy, plesy, pečení buřtů, úklidy, vítání prvňáčků nebo loučení s deváťáky, kulturní představení (divadla, přednášky, rukodělné dílny) apod.

Nejčastější problémy, se kterými se školy ve školním roce 2010/2011 u žáků potýkaly, jsou agresivní chování (šikana), konzumace alkoholu a drog (nejčastěji jde o kouření žáků a studentů), krádeže, nekázeň (výchovné problémy, lhaní, podvody), záškoláctví, vandalismus a sebepoškozování (KÚJČK 2012).

1.3.5.2 Priority krajského plánu 2012-2015

Hlavní cíle:

- Snížení nárůstu rizikových forem chování mezi dětmi a mladými lidmi, za použití těchto nástrojů:
- Vymezení organizačního a institucionálního rámce prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti Jihočeského kraje a jeho implementace do praxe
- Výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu

Specifické cíle:

- Zajistit dostupnost efektivní primární prevence rizikového chování pro děti a mládež na území Jihočeského kraje
- Podporovat tvorbu příznivého školního klimatu a školních preventivních strategií, které povedou ke zmírnění společensky nežádoucích jevů a dalších forem rizikového chování
- Přispívat ke zvyšování odborné úrovně a dalšímu průběžnému vzdělávání metodiků prevence, pedagogických pracovníků a poskytovatelů služeb v oblasti prevence rizikového chování
- Podporovat a vytvářet podmínky pro poskytování kvalitních programů specifické primární prevence se zaměřením na všeobecnou (nejčastěji u škol a školských zařízení), selektivní i indikovanou primární prevenci
- Intenzivněji podporovat informovanost a dostupnost informací v oblasti primární prevence rizikových faktorů chování u dětí a mládeže
- Sledovat kvalitu a efektivitu práce v oblasti primární prevence rizikového chování (KÚJČK 2012)

1.3.5.3 Koordinace primární prevence v Jihočeském kraji

V Jihočeském kraji se oblastí prevence rizikového chování zabývá v samostatné působnosti oddělení prevence a humanitní činnosti, odbor sociálních věcí a zdravotnictví krajského úřadu.

Na oddělení prevence a humanitní činnosti zabezpečuje tuto funkci krajský školský koordinátor prevence. Jeho úkolem je vytvářet a inovovat krajské koncepce, spolupracovat s dotčenými odbory Krajského úřadu Jihočeského kraje (protidrogovým koordinátorem, manažerem prevence kriminality, s metodikem sociální prevence, koordinátorem romských poradců, odborem školství, mládeže a tělovýchovy (OŠMT)

a dalšími subjekty participujícími na řešení problematiky prevence na úrovni kraje) a především s krajskou pedagogicko-psychologickou poradnou (KÚJČK 2012).

V úzké spolupráci s metodiky prevence v PPP monitoruje ve školách a školských zařízeních v Jihočeském kraji realizaci Minimálně preventivních programů a navazujících aktivit v oblasti prevence rizikového chování. Uskutečňují se pravidelná setkávání s poskytovateli programů primární prevence (neziskovými organizacemi), kteří zabezpečují preventivní programy pro školy a školská zařízení. Dochází k předávání vzájemných informací a poznatků na poli prevence. Na vertikální úrovni krajský školský koordinátor prevence aktivně spolupracuje s věcně příslušným resortem MŠMT (KÚJČK 2012).

1.3.6 Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních

Minimální preventivní program je konkrétní dokument školy zaměřený na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a emočně sociální rozvoj a komunikační dovednosti. Minimální preventivní program je zpracováván na jeden školní rok školním metodikem prevence, podléhá kontrole České školní inspekce, je vyhodnocován průběžně a na závěr školního roku je hodnocena kvalita a efektivita zvolených strategií primární prevence. Dané hodnocení je součástí výroční zprávy o činnosti školy (MŠMT 2011).

Školní preventivní strategie je dlouhodobým preventivním programem pro školy a školská zařízení. Je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu. Jasně definuje dlouhodobé a krátkodobé cíle, je naplánována tak, aby mohla být řádně uskutečňována. Oddaluje, brání nebo snižuje výskyt rizikových forem chování, zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí. Podporuje zdravý životní styl,

harmonickou rovnováhu tělesných a duševních funkcí s pocitem spokojenosti, chuti do života, tělesného i duševního blaha (výchova ke zdraví, osobní a duševní hygiena, výživa a pohybové aktivity). Poskytuje podněty ke zpracování Minimálního preventivního programu (MŠMT 2011).

2 Praktická část

2.1 Oblast výzkumného šetření

Výzkumné šetření bylo zaměřeno na primární prevenci rizikového chování adolescentů na vybraných středních školách v Jihočeském kraji. Dále výzkumná sonda sledovala jakou formou probíhá preventivní program na vybraných středních školách Jihočeského kraje a monitorovala jejich evaluaci.

Pro danou oblast výzkumné sondy jsem si formulovala problém výzkumného šetření. Aplikace a realizace primární prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje.

2.2 Cíle výzkumného šetření

Z problému výzkumného šetření vyplývají cíle výzkumného šetření, které jsou následující.

- Cíl 1: Prozkoumat realizaci primární prevence rizikového chování na vybraných středních školách v Jihočeském kraji.
- Cíl 2: Zkoumat spolupráci vybraných středních škol v Jihočeském kraji při realizaci primární prevence.
- Cíl 3: Zjišťovat, jaké obtíže vybrané střední školy v Jihočeském kraji vnímají při realizaci primární prevence.

2.3 Otázky výzkumného šetření

Vzhledem k typu výzkumného šetření jsem hypotézy nestanovila. Formulovala jsem otázky výzkumného šetření, které diferencují cíle výzkumného šetření.

VO1: Jak je zabezpečována primární prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje?

VO2: S kým školní metodici prevence na vybraných středních školách v Jihočeském kraji spolupracují při realizaci primární prevence?

VO3: Jaké překážky školní metodici prevence na vybraných středních školách v Jihočeském kraji vnímají?

3 Metodika

3.1 Plán výzkumného šetření

Na základě cílů výzkumného šetření jsem vytvořila plán výzkumného šetření. V sociologickém výzkumném šetření jsem použila metodologický přístup kvalitativní.

3.2 Metoda a technika sběru dat

Byl použit kvalitativní přístup prostřednictvím případové studie s použitím metody získávání dat pomocí polostrukturovaných rozhovorů.

Metodu získávání dat skrze polostrukturované rozhovory jsem zvolila z důvodu interpersonálního kontaktu s dotazovanými a s následnou možností položení doplňujících otázek na zadané téma a tím získávání ucelených informací.

3.3 Charakteristika základního a výběrového souboru

Základní soubor představovali školní metodici prevence středních škol Jihočeského kraje, v Českých Budějovicích a v Českém Krumlově.

Výběrový soubor byl složený ze školních metodiků prevence vybraných středních škol Jihočeského kraje, v Českých Budějovicích a v Českém Krumlově. Byla použita výběrová metoda záměrného výběru.

Kvalitativní výzkumné metody potřebují výběr reprezentativní vzhledem ke zkoumanému problému. A proto sledujeme stav saturace dat, zda se neobjevují nové informace a zkušenosti (Miovský 2006).

Rozhovory se školními metodiky prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje probíhaly v časovém rozpětí listopad 2014 až leden 2015. Nejdříve byli telefonicky seznámeni s cílem výzkumného šetření a poté s nimi sjednána osobní schůzka na jejich škole. V úvodu každého rozhovoru byli informanti seznámeni s obsahem mé práce a bylo jim přislíbeno, že se získanými informacemi bude nakládáno anonymně. Jednotlivé rozhovory byly nahrávány na diktafon, poté jsem provedla přepis rozhovorů a následně jsem kategorizovala jednotlivé informace.

Provedla jsem rozhovor se šesti školními metodiky prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje, kteří odpověděli na kladené otázky viz. příloha A.

Pro přehlednost jsem označila školní metodiky prevence číselnou řadou 1-6.

Nejprve bych ráda vyjádřila postoje, myšlenky a názory školních metodiků prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje a na závěr bych provedla shrnutí získaných informací.

Pro přehlednost získaných informací jsem otázky výzkumného šetření rozdělila na tři oblasti. Zaměřila jsem se na podmínky, spolupráci a obtíže při realizaci primární prevence rizikového chování na vybraných středních školách Jihočeského kraje za pomoci sdělení školních metodiků prevence. Dospěla jsem k těmto výsledkům.

4 Výsledky

4.1 Interpretace získaných informací

4.1.1 Školní metodik prevence 1

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast podmínek vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Školní metodik prevence uvedl, že na jeho střední škole v Jihočeském kraji se primární prevencí mimo něj zabývá především ředitel školy, výchovný poradce a třídní učitel.

Nejrozšířenějšími tématy a problémy z oblasti rizikového chování v primární prevenci, na která se společně zaměřují jsou šikana, kyberšikana, záškoláctví. Školní metodik prevence uvedl, že proti záškoláctví bojují tím, že umožňují žákovi zameškat pouze 20 % z celkového vyučování, jestliže se takový žák dostane přes limit 20 % zameškaného učiva, buď z důvodu záškoláctví, či dlouhodobé absence různého typu, nemoc či dlouhodobý pobyt např. v nemocničním zařízení, přistupují ke komisionálním zkouškám k doplnění klasifikace žáka.

Ke zjištění aktuálnosti problematiky primární prevence volí dotazníky a šetření ve třídě. Dle toho postupují při realizaci primární prevence, která spočívá v přednáškách, seminářích, zážitkových akcích, interakcích, demonstracích případů. Nejčastěji jsou prováděné 2krát ročně. Efektivita těchto případů je vyhodnocována třídními učiteli, kteří diskutují se žáky. Hlavní smysl primární prevence rizikového chování školní metodik prevence spatřuje k cílení na hodnotový systém žáků. Uvedl, že méně jak 10 % žáků je řešeno pro rizikové chování. Naopak největší nedostatky shledává v nemožnosti exaktně diagnostikovat třídu a pojmenovat rizikové chování ve třídě z důvodu velké

finanční nákladnosti speciálních testů, které dosahují částky 6.000 Kč za zkoumaný jednotlivý jev.

Témata, kterým se dosud nevěnovali a dle jeho slov by byla vhodná, jsou mezilidská tolerance, rasismus, muslimismus. Záškoláctví, kyberšikana, kouření patří mezi nejvíce rozšířené projevy rizikového chování, omezeně se objevuje šikana.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast spolupráce vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování s organizacemi

V případě potřeby škola spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou v Českých Budějovicích, Theia České Budějovice, Portus Prachatice, Intervenční centrum České Budějovice, Krizové centrum pro děti a rodinu v Českých Budějovicích, ovšem největší přínos školní metodik prevence shledává ve spolupráci s Theia České Budějovice pro rychlé, vstřícné řešení a možnosti žáků docházet přímo do střediska. Na druhou stranu školní metodik prevence hodnotí jako naléhavou potřebu školního psychologa.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast obtíží vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Nedostatek finančních prostředků tuto situaci nijak neusnadňuje i ve směru k realizaci primární prevence, uvedl školní metodik prevence.

K technickému, materiálnímu a personálnímu zabezpečení se školní metodik prevence vyjadřuje též negativně. K největším nedostatkům patří opět nízká podpora finanční a přeplněnost osnov z důvodu nemožnosti zakomponování primární prevence rizikového chování do osnov, protože je přeplněná výuka odborností a nenachází se vhodný prostor.

Opatření, která by při realizaci primární prevence rizikového chování vedla k upokojivému stavu dle školního metodika, jsou pobytové dny, tábory, projektové vyučování. Ovšem chybí čas, prostředky, energie ze strany pedagogů.

Celkový pohled na primární prevenci školní metodik prevence hodnotí tak, že neučíme žáky, jak se chovat, jak zvládat stres, např. v hodinách tělesné výchovy – poststresová cvičení, jak zacházet se svými pocity. Vyžadujeme od žáků soutěživost, ale měli bychom podporovat kooperaci mezi žáky.

4.1.2 Školní metodik prevence 2

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast podmínek vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Školní metodik prevence sdělil, že na škole, které působí spolupracuje na přípravě a realizaci primární prevence rizikového chování s ředitelem školy, výchovným poradcem a učiteli. Témata a problémy z oblasti rizikového chování, na která se v primární prevenci zaměřují jsou šikana, kouření, alkohol, drogy, bezpečný pohyb na internetu a mezilidské vztahy. Těmito tématy se zabývají především z důvodu výskytu těchto jevů u žáků. Mezi nejčastější preventivní akce může školní metodik prevence uvést přednášky, sbírky, zážitkové kurzy, projekty, které jsou prováděné jedenkrát za měsíc. Jejich efektivita je vyhodnocována dle dopadu na žáky a zpětnou vazbou od žáků.

Hlavní smysl primární prevence rizikového chování školní metodik prevence spatřuje v předcházení rizikovému chování žáků. Nedostatek času na kvalitní přípravu primární prevence rizikového chování žáků ovlivňuje možnosti primární prevence velice negativně, informoval školní metodik prevence. Interkulturní dialog je téma, které školní metodik prevence postrádá a rád by ho zařadil do preventivních programů školy. Mezi nejčastější projevy rizikového chování žáků patří kouření, alkohol, drogy, netolerance mezi žáky a ke společnosti.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast spolupráce vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování s organizacemi

V případě nastalého problému v oblasti primární prevence rizikového chování školní metodik prevence uvedl, že škola spolupracuje s okresním metodikem prevence, školním psychologem, speciálním pedagogem. Organizace, se kterými spolupracuje při přípravě a realizaci primární prevence jsou ACET, Liga proti rakovině, Česká společnost AIDS pomoc, Středisko výchovné péče Spirála Český Krumlov, Český červený kříž Český Krumlov, Charita ČR, Centrum pro pomoc dětem a mládeži Český Krumlov. Nejefektivnější spolupráci dle školního metodika prevence navázali s ACET, SVP Spirála Český Krumlov a CPDM Český Krumlov. Školní metodik usuzuje dle toho, že tyto organizace mají vhodné programy s dobrým dopadem na žáky. Také potvrdil, že v okolí školy je dostatek organizací, se kterými mohou spolupracovat.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast obtíží vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Nedostatek v primární prevenci rizikového chování shledává na poli finančním, sdělil školní metodik prevence, avšak personálně, materiálně a technicky dosahují dobrých výsledků.

Hlavní problémy při realizaci primární prevence rizikového chování se objevují při nedostatku času a finančních prostředků. Školní metodik prevence sdělil, že chybí větší aktivita žáků při pořádaných akcích a uvedl, že tyto akce mají malý dopad na žáky. Opatření při realizaci primární prevence, které školní metodik navrhl, spočívá ve větším zapojení žáků a učitelů. A ve výběru kvalitnější nabídky primárně preventivních programů s konkrétním dopadem na cílovou skupinu. K systému primární prevence rizikového chování v českém školství se školní metodik prevence vyjádřil, že chybí větší promyšlenost a efektivita.

4.1.3 Školní metodik prevence 3

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast podmínek vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Školní metodik prevence uvedl, že na přípravě a realizaci primární prevence rizikového chování na škole spolupracuje s ředitelem školy a ostatními pedagogy. Nejvíce z pohledu primární prevence jsou zajišťovány preventivní programy na téma šikana, kyberšikana, alkohol, kouření, drogy a záškoláctví z důvodu předcházení rizikovému chování žáků. Nejúčinnější formy, která je voleny na této škole jsou přednášky, aktivity pro žáky volnočasové pořádající 5krát ročně. Důležitou roli v primární prevenci rizikového chování hraje zpětná vazba od žáků.

Školní metodik prevence sdělil, že hlavní smysl primární prevence vidí, jak preventivně působit a předcházet rizikovému chování žáků, tak naučit je, jak se chovat a myslet pozitivně.

Mezi největší nedostatky primární prevence rizikového chování školní metodik označil, že tento program postrádá systémovost, komplexnost a návaznost. Uvítal by začlenit do programu primární prevence rizikového chování multikulturně zaměřenou prevenci.

Samozřejmě největšími problémy na škole, které vzhledem k primární prevenci rizikového chování řeší je záškoláctví a kouření.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast spolupráce vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování s organizacemi

Pedagogicko-psychologická poradna v Českých Budějovicích a školní psycholog jsou velmi důležití z hlediska primární prevence rizikového chování, na základě dalšího doporučení, jak pracovat se žákem či žáky v rámci předcházení rizikového chování se u nich vyskytujícího a nastalého problému. Krizové centrum pro děti a rodinu v Českých Budějovicích, Theia České Budějovice se podílejí na přípravě

a realizaci primární prevence rizikového chování na naší škole, uvedl školní metodik prevence. Nejlepší zkušenost mají s Krizovým centrem pro děti a rodinu v Českých Budějovicích z důvodu působení nejenom na žáka, ale také jeho rodinu.

Školní metodik prevence uvedl, že v okolí školy je dostatek organizací, se kterými může spolupracovat škola při řešení rizikového chování žáků.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast obtíží vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Avšak, soubor finančních prostředků k dispozici školy v rámci primární prevence rizikového chování není příznivý. Lepší je připravenost školy, jak v materiálním vybavením, tak i personálním zajištěním.

Ovšem nedostatek času a financí se podepisuje na kvalitě poskytované primární prevence rizikového chování.

Snížení administrativních úkonů v primární prevenci rizikového chování by tuto situaci mohlo vyřešit a důraz by měl být kladen na větší propracovanost v metodice, sdělil školní metodik prevence k systému primární prevenci rizikového chování v českém školství.

4.1.4 Školní metodik prevence 4

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast podmínek vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Školní metodik prevence sdělil, že přípravu a realizaci primární prevence rizikového chování žáků realizují s ředitelem školy, výchovným poradcem a pedagogickým personálem. Nejvíce diskutovanými problémy ve škole jsou záškoláctví, šikana, kouření a alkohol. Přistupují k primární prevenci rizikového chování dle aktuálního stavu

na škole a dle potřeby žáků. Primární prevence rizikového chování je propagována formou přednášek a schůzek s rodiči s krátkým informačním sdělením a vedení diskuze na dané téma v časovém rozmezí 2krát ročně. Třídní učitel probírá chování žáků na setkání s ostatními pedagogy s ohledem na efektivitu primární prevence rizikového chování. S cílem předcházet rizikovému chování žáků a věčného nedostatku času se potýkají pedagogové v primární prevenci.

Otázka multikulturní a rasismus jsou chybějícími tématy v primární prevenci rizikového chování, která škola dosud neotevřela a chtěla by se jimi zabývat, uvedl školní metodik prevence.

Kouření, alkohol, záškoláctví, šikana jsou nejčastější projevy rizikového chování našich žáků.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast spolupráce vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování s organizacemi

Pedagogicko-psychologická poradna v Českých Budějovicích, Krizové centrum pro děti a rodinu v Českých Budějovicích jsou ti, kteří nám pomáhají při nastalém problému z hlediska primární prevence rizikového chování, sdělil školní metodik prevence.

Městská charita České Budějovice a Domeček Trhové Sviny, Theia České Budějovice spolupracují se školou v rámci primární prevence rizikového chování. Poslední zmíněná organizace vyniká svoji dostupností a zároveň erudovaností, proto ji nejvíce využívají na dotazované škole. Škola má dostatek organizací, které může využívat.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast obtíží vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Finanční dostupnost není dobrá, proto většinou využívají programy, které nejsou finančně náročné, uvedl školní metodik prevence.

Personální kapacity také nejsou dobré, není snížený úvazek pro školního metodika a ten ještě vykonává pedagogickou činnost, upřesnil školní metodik prevence k otázce kapacit materiálních, technických a personálních při realizaci primární prevence rizikového chování. Tímto se přesouváme k hlavnímu problému primární prevence rizikového chování, což je finanční zabezpečení programu prevence. Proto by navrhovali při realizaci primární prevence lepší zabezpečení finanční a tím by mohli oslovit i jiné žáky a nabídnout jim zážitkové akce. Tímto se školní metodik prevence přesunul k celkovému hodnocení primární prevence rizikového chování v ČR a uvedl, že se potýká s hrubým nedostatkem personálního obsazení a finanční podpory.

4.1.5 Školní metodik prevence 5

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast podmínek vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Školní metodik prevence uvedl, že na přípravě a realizaci primární prevenci rizikového chování se podílí též ředitel školy a ostatní pedagogové. Cílovými tématy pro primární prevenci rizikového chování jsou agresivní chování žáků, šikana a záškoláctví z důvodu potřeby tyto témata podiskutovat, protože se toto rizikové chování nejvíce objevuje na škole. Preventivní akce mají nejčastější podobu výletů, sportovních a kulturních aktivit, zážitkové aktivity, které se konají 4krát až 6krát ročně. Zpětná vazba od žáků, zájem žáků o některé akce je měřítkem a ukazatelem efektivity programů. Samozřejmě cílem je předcházet či potlačit a eliminovat rizikové chování žáků, jak sdělil školní metodik prevence. Problémem, který provází primární prevenci rizikového chování je tíživý nedostatek financí.

Xenofobie je zajímavé téma, které nebylo dosud probíráno na půdě naší školy, uvedl školní metodik prevence. Nejvíce se však zaměřují na záškoláctví, šikanu, a agresivní jednání žáků.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast spolupráce vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování s organizacemi

Nejvíce spolupracují při nastalém problému s pedagogicko-psychologickou poradnou v Českých Budějovicích, Theia České Budějovice, Prevent České Budějovice.

Theia České Budějovice je oporou nejenom při přípravě a realizaci primární prevence, ale je také nejprínosnější spolupráce z pohledu primární prevence rizikového chování pro přehlednost a schopnost vytvoření příjemného prostředí a pocitu částečné anonymity pro žáky, což je velmi důležité při řešení některých nepříjemných záležitostí. Školní metodik prevence poukázal na dobrou a dostupnou spolupráci s jinými organizacemi.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast obtíží vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Upozornil na nutnost řešení finančního zajištění v rámci primární prevence rizikového chování ve škole. A dále na časovou náročnost vypracování projektů. Personální obsazení ve škole je dle školního metodika prevence dostačující. Očekával by v rámci opatření, které by navrhoval při realizaci primární prevence rizikového chování větší zapojení žáků s následným vyšším efektem působení z hlediska primární prevence.

Dle školního metodika prevence je systém primární prevence rizikového chování v českém školství slabě efektivní.

4.1.6 Školní metodik prevence 6

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast podmínek vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Školní metodik prevence sdělil, že přípravu a realizaci na škole, ve které působí zajišťuje společně s ním ředitel školy, výchovný poradce a třídní učitelé. Zaměřují se nejvíce v primární prevenci rizikového chování na záškoláctví, šikanu, kouření, alkohol, drogy. Uvedená témata, sdělil školní metodik prevence, že volí dle aktuálního stavu na škole a potřeby tyto témata prodiskutovat se žáky v rámci primární prevence rizikového chování. Nejvíce jsou pořádané besídky, přednášky, společná sportovní a kulturní akce, zájezdy. V pravidelném intervalu 4krát ročně praktikují uvedené programy, které pak následně vyhodnocují a sledují efektivitu primární prevence dle současného stavu a výskytu rizikového chování žáků na škole. Smysl primární prevence rizikového chování dle školního metodika prevence spočívá v potřebě školy řešit rizikové chování žáků na jejich škole. Největší nedostatek primární prevence rizikového chování na škole je to, že se škola řídí nabídkou programů a nepřistupuje dle aktuální potřeby, jde pouze o formální povinnost.

Rizikové chování v dopravě a rizikové sporty jsou oblastmi, které nebyly probírané a proto by je chtěli v brzké době začlenit do preventivního programu. Typické oblasti, které jsou probírány v preventivních programech jsou záškoláctví, šikana, kouření, alkohol, drogy.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast spolupráce vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování s organizacemi

Při objevení problému naše škola spolupracuje zejména se Střediskem výchovné péče Spirála Český Krumlov, ICOS Český Krumlov, Portus Prachatice. Při přípravě a realizaci primární prevence rizikového chování spolupracuje škola dle školního

metodika s SVP Spirála Český Krumlov, ICOS Český Krumlov. Nejlepší spolupráci dosahuje škola s SVP Spirála Český Krumlov pro její velmi dobrou flexibilitu.

Dostatek organizací, se kterými naše škola spolupracuje se příznivě odráží i na spolupráci se školním metodikem prevence a výchovným poradcem.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast obtíží vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Finanční nedostatečnost je také problémem na škole, ale i zaměření Minimálního preventivního programu pouze na žáky. Účinné by bylo působit i na široké okolí a rodinu žáka. Školní metodik prevence by navrhoval opatření, které by šlo ke komplexní primární prevenci rizikového chování ve vztahu k rodině žáka.

Spokojenost s primární prevencí rizikového chování dle školního metodika je dobrá, zejména propracovanost programu, ovšem nedostatek finančních prostředků je velký.

4.1.7 Shrnutí získaných informací školních metodiků prevence

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast podmínek vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Na základě získaných dat jsem provedla shrnutí výsledků. Školní metodici prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje uvedli, že s přípravou a realizací primární prevence rizikového chování spolupracují na škole s ředitelem školy a ostatními učiteli. Někteří využívají i zkušeností výchovného poradce.

Školní metodici prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje se shodli, že nejvíce se zabývají šikanou a z tohoto důvodu, volí toto téma na všech školách. Poté jsou nejčastěji zastoupena tato témata: kouření, alkohol, drogy, záškoláctví. Přistupují

k těmto tématům z aktuálních potřeb škol, předcházení rizikovému chování a dle dopadu na žáky, efektivnosti primární prevence rizikového chování.

Nejčastěji se objevují přednášky, zážitkové akce, projektové vyučování, sportovní a kulturní aktivity. Avšak v četnosti prováděných preventivních programů primární prevence se značně liší. Některá škola uvedla dokonce jednu akci měsíčně a některá pouze 2krát ročně. Průměrný počet pořádaných preventivních programů primární prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje je 4krát ročně.

Efektivitu primární prevence rizikového chování vyhodnocují dle aktuálního stavu rizikového chování žáků ve škole a především dle dopadu na žáky, jaký efekt preventivní programy primární prevence rizikového chování přinášejí. Hlavní smysl primární prevence rizikového chování školy spatřují v pořádání těchto programů z důvodu předcházení rizikovému chování žáků a pozitivního působení na žáky a jejich žebříček hodnot.

Školní metodici prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje se shodli, že velkým nedostatkem v prováděních preventivních programů je nízký rozpočet finančních prostředků a nedostatek časového potenciálu učitelů. Toto vnímají všichni dotazovaní školní metodici prevence. Někteří uvedli, že preventivní programy jsou velmi formální, uvítali by spíše praktické zhodnocení, jak postupovat při výskytu nežádoucího jevu. Také jsem se setkala s názorem, že výuka je natolik přeplněná odborností, že není možné preventivní programy zařadit.

Témata, která se prolínají širokým spektrem dotazovaných školních metodiků prevence, která nebyla ještě probírána jsou ve shodě a to jsou multikulturní otázka a rasismus. Některé školy by uvítaly tuto otázku otevřít z důvodu aktuálnosti tématu.

Nejčastější projev rizikového chování žáků na školách, se shodli školní metodici prevence a uvedli, že je šikana. Poté v některých školách nastupuje rizikové chování ve formě kouření, alkoholu, drog a záškoláctví.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast spolupráce vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování s organizacemi

Většina školních metodiků prevence uvedla, že při nastalém problému spolupracují s pedagogicko-psychologickou poradnou či školním psychologem nebo některou organizací, která se zaměřuje na prevenci a řešení rizikového chování u mládeže. Nejvíce zmiňované organizace byly Theia České Budějovice, Krizové centrum pro děti a rodinu České Budějovice a Středisko výchovné péče Spirála Český Krumlov a ICOS Český Krumlov.

Na základě výrazných prvků, které uvedli školní metodici prevence, které mají vybrané organizace spolupracující v rámci primární prevence rizikového chování se školami, se nejefektivněji spolupracuje s organizacemi Theia České Budějovice a SVP Spirála Český Krumlov. Největší přínos spolupráce se jmenovanými organizacemi pozorují školní metodici prevence v rychlosti, vstřícnosti, komplexnosti a efektivnosti.

Školní metodici prevence shodně prohlašují, že je dostatek organizací zabývajících primární prevencí rizikového chování, se kterými mohou školy spolupracovat při řešení nastalého problému z hlediska primární prevence rizikového chování.

Otázky výzkumného šetření zaměřené na oblast obtíží vybraných středních škol Jihočeského kraje v primární prevenci rizikového chování

Ovšem finanční zabezpečení primární prevence rizikového chování není dobré, školní metodici uvedli, že chybí finance některé školy využívají programů, které jsou zdarma či finančně dostupné.

Školní metodici prevence sdělili, že zabezpečení primární prevence rizikového chování na jejich škole je dostačující, k tomuto faktu se připojují dvě třetiny dotazovaných školních metodiků a jedna třetina se vyslovila, že by uvítali lepší zabezpečení po stránce technické, materiální a personální.

Hlavním kritériem pro dostatečné naplnění primární prevence rizikového chování jsou finance a čas a tyto aspekty značně chybí, uvedli ve shodě školní metodici prevence. Někteří uvedli, že postrádají dopad či efektivitu primární prevence rizikového chování na žáky. Proto by přivítali školní metodici prevence větší zapojení žáků, rádi by zpozorovali jejich aktivnější přístup.

Samozřejmě školní metodici prevence uvedli, že by uvítali zkvalitnění nabízených programů s vyšší efektivitou a snížení administrativních procesů v primární prevenci rizikového chování.

Názory školních metodiků prevence na primární prevenci rizikového chování v českém školství spočívají v nedostatku financí nebo lidských zdrojů, nedostatečném proškolení učitelů a metodickém vedení. Školní metodici prevence uvádějí nízkou efektivitu a potřebu zachování anonymity z hlediska řešení případu.

Školní metodici prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje se vyjádřili ke strategickým materiálům jako k formálním a koncepčním formám. Systém strategického plánování a řízení primární prevence je nedostatečně financován a slabě oslovující cílovou skupinu.

5 Diskuze

Školní metodici prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje uvedli, že v primární prevenci rizikového chování nejvíce diskutovanými tématy jsou šikana, kouření, alkohol, drogy a záškoláctví. Toto vyplývá z aktuálního stavu na školách. Proto si musíme uvědomit, že nedílnou součástí vzdělávání dětí a mládeže v oblasti primární prevence rizikového chování jsou různé doprovodné akce, přednášky, programy různých organizací, užívání videopořadů, filmů a besed.

Formy vzdělávání žáků na středních školách jsou cíleny především na výchovu ke zdravému životnímu stylu. Z tohoto důvodu jsou volena témata v oblasti primární prevence rizikového chování. Nejčastěji jsou Minimální preventivní programy členěny do oblastí:

- Vzdělávací aktivity
- Specializované programy
- Volnočasové činnosti
- Poradenské služby
- Spolupráce s rodiči

Minimální preventivní programy jsou realizované na školách a školských zařízeních s prioritním zaměřením na zvyšování účinnosti uplatňovaných metod, zefektivnění spolupráce s rodiči a zkvalitnění nabídky na seberealizaci dětí a mládeže v oblasti volného času (Němec 1999).

Někteří školní metodici prevence uvedli, že jim chybí širší spolupráce s rodinou žáka. Tento faktor by měl být brán na zřetel a měli bychom s tímto poznatkem pozitivně pracovat. Myslím si, že zapojení rodiny má kladný vliv na žáka a přináší větší efekt. To znamená, že Minimální preventivní programy uplatňované ve školách a školských zařízeních by se měly stávat součástí preventivních projektů realizovaných ve městech a obcích. Preventivní aktivity by byly koordinovány na oblastní úrovni. Mělo by být samozřejmostí, že školy budou spolupracovat s policií, státním

zastupitelstvím, orgány sociální péče, zdravotnickými zařízeními a organizacemi, které se zaměřují na mimoškolní činnost.

Zajímavé bylo zjištění, že školní metodici prevence shodně uvedli potřebu multikulturní otázky. Toto vybízí k řešení v rámci primární prevence. Dostáváme se do situace, kde se setkáváme i jinými rasami, je to běžná součást našeho života. A proto bychom měli reagovat na vzniklou potřebu.

Školní metodici prevence sdělili, že postrádají značnou efektivitu primární prevence. Musíme si uvědomit, že sociální prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje značně ovlivňuje jeho chování. Pokud pomineme vnitřní výbavu jedince, působí v procesu socializace prostřednictvím konkrétních mechanismů tzv. činitelé prostředí. Patří k nim činitelé mikroprostředí, mezoprostředí, exoprostředí a makroprostředí (Helus 2007).

Z činitelů mikroprostředí jedince v jeho vývoji bezprostředně ovlivňují zejména rodiče, případně prarodiče, sourozenci, spolužáci, učitelé, kamarádi. Působení rodiny by mělo být proporcionální, rodina by měla zabezpečit plnění svých základních funkcí. Nejsou-li tyto funkce plněny, rodina se stává dysfunkční, popřípadě nefunkční a její působení je spíše protipreventivní.

Z činitelů makroprostředí jsou významné působení kultury národa, ideologie státu jedince ovlivňují v jeho vývoji a to zejména prostřednictvím činitelů mikroprostředí.

Ze šetření vyplývá, že školy mají velký výběr organizací, se kterými mohou spolupracovat při nastalém problému v rámci primární prevence rizikového chování. Školní metodici prevence uvedli, že je jich dostatek a mají organizace, se kterými spolupracují pro jejich vysokou odbornost, rychlost a vstřícnost. Toto je příjemné zjištění, že působí dostatečně organizace zabývající se primární prevencí.

Avšak finančních prostředků se nedostává nebo nemohou být využity efektivně. Toto je smutné nalezení, ovšem reálná situace. Využití personálních zdrojů z řad pedagogů je různé, některé školy dokáží najít vhodné personální kapacity, v některých školách chybí. Měli bychom apelovat na vzdělávání učitelů v primární prevenci a zvážit vhodné metodické vedení, které bychom mohli aplikovat v praxi.

Nedostatek anonymity při řešení problematiky primární prevence rizikového chování žáků je aspekt, který ovlivňuje kvalitu zdárného výsledku a možného postupu.

Osnovy nabité učivem a nedostatek času ze strany vyučujících může mít neblahý vliv na rizikové chování žáků.

Proto bychom měli zdůraznit důležitost zapojení učitelů a žáků do primární prevence rizikového chování. Vyhledávat kvalitní preventivní programy s konkrétním dopadem na cílovou skupinu. Učit žáky jak žít, jak zvládat stres, učit se vzájemné toleranci.

Realizace Minimálních preventivních programů spočívá především v rukou školního metodika prevence, jehož náplň je dosti rozsáhlá, mimo jiné zahrnuje provádění jednotlivých programů a jejich vyhodnocování. Příprava jednotlivých programů prevence a jejich realizace by neměla být řešena jen formou přejímání programů od jiných subjektů, ale zejména jejich vytvářením uvnitř školy a spoluprací s ostatními učiteli (Vašátková 2004).

Ze šetření vychází potřeba dispozice metodiky, finančních prostředků, schopnost a časové dostupnosti pedagogických pracovníků. Školní metodici prevence uvedli, že finanční prostředky vynakládané na realizaci Minimálních preventivních programů jsou nedostatečné nebo zcela nedostačující.

Omezení výše finančních prostředků vynakládaných do oblasti primární prevence a příliš nepodporující systém vzdělávání pedagogů není věnovaná v preventivní prevenci potřebná pozornost (MŠMT 2002).

6 Závěr

Bakalářská práce s názvem Problematika realizace primární prevence na středních školách přináší pohled na realizaci primární prevence na středních školách v návaznosti na podobu a kvalitu preventivních programů prostřednictvím školních metodiků prevence.

V teoretické části jsem se zaměřila na primární prevenci a její členění, typy rizikového chování. Poté jsem se soustředila na strategii primární prevence rizikového chování, základní východiska, principy a cíle strategie primární prevence rizikového chování. Objasnila systém primární prevence rizikového chování v České republice, horizontální a vertikální úroveň koordinace v České republice. V neposlední řadě jsem se zaměřila na Krajský plán primární prevence rizikového chování v Jihočeském kraji na období 2012-2015. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních spočívá v Minimálním preventivním programu a Školní preventivní strategii.

V praktické části jsem provedla výzkumné šetření na vybraných středních školách Jihočeského kraje, v Českých Budějovicích a v Českém Krumlově. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na primární prevenci rizikového chování žáků na středních školách. Cílem bylo prozkoumat realizaci primární prevence rizikového chování na vybraných středních školách Jihočeského kraje a zkoumat efektivitu preventivních programů na vybraných středních školách Jihočeského kraje.

Byl zvolen kvalitativní přístup a pomocí rozhovoru se školními metodiky prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje jsem zjišťovala jejich názory, myšlenky, postoje a zkušenosti v oblasti primární prevence rizikového chování.

Na základě získaných údajů mohu konstatovat, že realizace Minimálních preventivních programů spočívá především v rukou školního metodika prevence, jehož náplň práce je dosti rozsáhlá, mimo jiné zahrnuje provádění jednotlivých programů a jejich vyhodnocování. Dochází k hlubokému finančnímu nedostatku na školách a personální obsazení školního metodika prevence nese velkou časovou náročnost, která není nikterak zohledněna.

Lze považovat primární prevenci rizikového chování nedostatečně finančně zajištěnou a formální preventivní materiály neodpovídající praktické koncepci. Chybí konstruktivní vzdělávání pedagogů v rámci primární prevence rizikového chování, školní metodici prevence též postrádají větší zapojení žáků a popř. rodiny a tím podpoření větší efektivnosti.

Příprava jednotlivých programů prevence a jejich realizace by neměla být řešena jen formou přejímání programů od jiných subjektů, ale zejména jejich vytvářením uvnitř školy díky aktivní práci školního metodika prevence jeho spoluprací s ostatními učiteli.

Lze jen tedy doporučit další vzdělávání pracovníků, aby mohli maximálně využít stávající metody a postupy, proto, aby mohli skutečně efektivně, účinně, hospodárně a odpovědně realizovat jednotlivé programy (Krejčířová et al. 2004).

Problematika primární prevence rizikového chování je rozsáhlou, ale také citlivou oblastí. Je nepochybné, že by škola měla usilovat o to, aby se aktivity zdravého životního stylu a prevence staly přirozenou součástí jejího života a vzdělávacího procesu.

7 Seznam použitých zdrojů

1. BLAŽEK, Josef, BALAŠTÍKOVÁ, Blanka, BABÁKOVÁ, Libuše, 2001. *Poruchy chování s automutilačním jednáním v adolescenci*. In ŘEHULKOVÁ, Oliva a ŘEHULKA, Evžen. *Psychologické otázky adolescence*. Brno: Albert.
2. ČERNÝ, Milan, 2010. *Základní úrovně provádění primární prevence*. In MIOVSKÝ, Michal, SKÁCELOVÁ, Lenka, ZAPLETALOVÁ, Jana, NOVÁK, Petr. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Tišnov: Sdružení SCAN.
3. ECKERTOVÁ, Lenka a DOČEKAL, Daniel, 2013. *Bezpečnost dětí na internetu: Rádce zodpovědného rodiče*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 224 s. ISBN 978-80-251-3804-5.
4. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2009. *Preventing later substance use disorders in at-risk children and adolescents: a review of the theory and evidence base of indicated prevention*. Thematic papers. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg /online/. /2014/ /Cit. 2014-12-12/. Dostupné z:
<http://www.emcdda.europa.eu/publications/thematic-papers/indicated-prevention>.
5. FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří, 2009. *Sociální patologie - analýza příčin a možností ovlivňování sociálně pedagogických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
6. GALLÁ, Maurice, AERTSEN, Peter, DAATLAND, Christer, DESWERT, Jurgen, FENK, Regina, & FISCHER, Uwe, 2005. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí. Příručka o efektivní školní drogové prevenci*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 156 s. ISBN 80-867-3438-2.
7. GECKOVÁ, Andrea, PUDELSKÝ, Marcel, TUINSTRA, Jolanda, VAN DIJK, Jitse P., 2000. *Vplyv fajčenia, konzumovania alkoholu, užívania drog a nedostatku fyzickej aktivity na zdravie adolescentov*. Československá psychologie.
8. HELUS, Zdeněk, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

9. JESSOR, Richard, VAN DEN BOS, Jill, VANDERRY, Judith, COSTA, Frances M., & TURBIN, Mark S., 2005. *Protective factors in adolescent problem behavior: Moderator effects and developmental change*.
10. KALINA, Kamil et al., 2003. *Drogy a drogové závislosti – mezioborový přístup*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 343 s. ISBN 80-86734-05-61.
11. Krajský úřad Jihočeského kraje, 2012. *Krajský plán primární prevence rizikového chování v Jihočeském kraji 2012-2015*. České Budějovice: Odbor sociálních věcí a zdravotnictví. /online/. /2012/ /cit. 2014-12-12/. Dostupné z: <http://www.kraj-jihocesky.cz>.
12. KREJČÍŘOVÁ, Olga et al., 2004. *Zkušenosti v prevenčním působení na lokální úrovni*. 1. vyd. Vsetín: Město Vsetín, 89 s. ISBN 80-239-3977-7.
13. KRIEGELOVÁ, Marie, 2008. *Záměrné poškozování v dětství a adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 174 s. ISBN 978-80-247-2333-4.
14. KUBÁTOVÁ, Dagmar, 2002. *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 55 s. ISBN 80-7044-419-3.
15. MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
16. MIOVSKÝ, Michal, SKÁCELOVÁ, Lenka, ZAPLETALOVÁ, Jana, NOVÁK, Petr, 2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, Univerzita Karlova v Praze a Togga, 251 s. ISBN 978-80-87258-47-7.
17. MIOVSKÝ, Michal et al., 2012. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze a Togga, 220 s. ISBN 978-80-87258-89-7.
18. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2002. *Evaluační a diagnostika preventivních programů*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, odbor pro mládež.
19. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2009. *Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a*

- tělovýchovy na období 2009-2012*. Praha. /online/. /2009/ /cit. 2014-12-12/. Dostupné z: <http://www.msmt.cz>.
20. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2010. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Praha. /online/. /2010/ /cit. 2014-12-12/. Dostupné z: <http://www.msmt.cz>.
21. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2011. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Praha. /online/. /2011/ /cit. 2014-12-12/. Dostupné z: <http://www.msmt.cz>.
22. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018*. Praha. /online/. /2013/ /cit. 2014-12-12/. Dostupné z: <http://www.msmt.cz>.
23. National Institute on Drug Abuse, 2003. *Preventing Drug Use among Children and Adolescents*. A Research-Based Guide for Parents, Educators, and Community Leaders. National Institute on Drug Abuse, Bethesda, Maryland.
24. NĚMEC, Jiří, 1999. *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi*. 2. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 48 s. ISBN 80-7044-255-7.
25. OFFORD, David R., & BENNETT Kathryn J., 2002. *Prevention*. In: Rutter, Michael; Taylor, Eric. *Child and Adolescent Psychiatry*. Oxford: Blackwell Science.
26. Prevence-info.cz, 2014. *Rizikové chování*. /online/. 2014 /cit. 2014-12-12/. Dostupné z <http://www.prevence-info.cz/r-rizikove-chovani>.
27. SEKOT, Aleš, 2010. *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 193 s. ISBN 978-80-210-5261-1.
28. SOBOTKOVÁ, Veronika, 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3.
29. ŠOLCOVÁ, Iva, 2009. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 102 s. ISBN 978-80-247-2947-3.

30. URBAN, Lukáš a DUBSKÝ, Josef, 2008. *Sociální Deviace*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 167 s. ISBN 978-80-7380-133-5.
31. VAŠŤATKOVÁ, Jana, 2004. *Autoevaluace školy v oblasti Minimálních preventivních programů*. 1. vyd. Vsetín: Komise prevence kriminality, 92 s. ISBN 80-239-3977-7.
32. VYKOPALOVÁ, Hana, 2002. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 154 s. ISBN 80-244-0337-4.
33. WEIS, Petr et al., 1999. *Zdroje informací o sexualitě u obyvatel ČR*. 1. vyd. Praha: Československá psychologie.

8 Seznam použitých zkratek

ČR - Česká republika

KÚJČK - Krajský úřad Jihočeského kraje

MPP - Minimální preventivní program

MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OŠMT - odbor školství, mládeže a tělovýchovy

PPP - pedagogicko-psychologická poradna

RVKP - Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky

9 Přílohy

Příloha A

Otázky pokládané školním metodikům prevence na vybraných středních školách Jihočeského kraje

1. S kým na Vaší škole spolupracujete při přípravě a realizaci primární prevence rizikového chování?
2. Na jaká témata a problémy z oblasti rizikového chování se v primární prevenci zaměřujete na Vaší škole?
3. Z jakého důvodu výše uvedená témata a problémy z oblasti rizikového chování primární prevence volíte k realizaci na Vaší škole?
4. Jakou nejčastější podobu mají preventivní akce na Vaší škole?
5. Uveďte četnost prováděné preventivní činnosti na Vaší škole?
6. Jakým způsobem vyhodnocujete efektivitu preventivních programů na Vaší škole?
7. Jak byste vyjádřil/a hlavní smysl primární prevence rizikového chování na Vaší škole?
8. Pojmenujte největší nedostatky primární prevence rizikového chování na Vaší škole?
9. Jaká témata primární prevence rizikového chování, kterým jste se dosud nevěnovali, byste považovali u Vás ve škole za velice důležitá?
10. S jakými nejčastějšími projevy rizikového chování žáků se setkáváte u Vás ve škole?
11. S kým spolupracuje Vaše škola při nastalém problému z hlediska primární prevence?
12. Vyjmenujte organizace, se kterými spolupracujete při přípravě a realizaci primární prevence na Vaší škole?
13. S jakými z výše uvedených organizací se Vám zdá spolupráce nejefektivnější?
14. Z jaké důvodu je tato spolupráce nejpřínosnější?

15. Myslíte si, že je dostatek organizací, se kterými může Vaše škola při řešení primární prevence spolupracovat?
16. Myslíte si, že na Vaší škole je dostatek finančních prostředků na realizaci primární prevence rizikového chování?
17. Myslíte si, že na Vaší škole je dostatek materiálních, technických a personálních kapacit, které umožňují realizovat primární prevenci rizikového chování?
18. Jaké hlavní problémy na Vaší škole se vyskytují při realizaci primární prevence rizikového chování?
19. Jaká opatření byste navrhoval/a při realizaci primární prevence rizikového chování na Vaší škole?
20. Jaký je Váš názor na celkový systém primární prevence rizikového chování v českém školství?